

Franz Rosenthal (1914-2003)

İslâm dini ve tarihi ile Arap edebiyatı sahalarında yaptığı çalışmalarla dünya çapında haklı bir şöhrete sahip olan Yale Üniversitesi profesörlerinden tanınmış şarkiyatçı Franz Rosenthal 31 Ağustos 1914 yılında Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Berlin'de dünyaya geldi. 1932 yılında girdiği Berlin Üniversitesi'nde klasik diller ve medeniyetler okudu. 1935 yılında Palmyra yazıtları üzerine hazırladığı teziyle doktorasını tamamladı (*Die Sprache der palmyrenischen Inschriften und ihre Stellung innerhalb des Aramaischen*, Leipzig 1936). Floransa'da bir yıl öğretmenlik yaptıktan sonra, bir haham okulu olan *Lehranstalt für die Wissenschaft des Judentums*'da öğretim faaliyetine başladı. 1938 yılında Arami çalışmaları tarihine dair *Die aramaistische Forschung seit Th. Nöldeke's Veröffentlichungen* (Leiden 1939) adlı eserini hazırladı. Bu eseri ilk defa o yıl verilmeye başlanan 'Lidzbarski Medal of the International Congress of Orientalists' ödülüne lâyık görüldüyse de Yahudi olması sebebiyle bu ödülü alamadı.

Yahudi aleyhtarı olayların başlaması üzerine 1938 yılındaki meşhur 'Kristallnacht'tan hemen sonra Almanya'dan kaçan Rosenthal önce İsveç, ardından İngiltere ve nihayetinde Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek 1940 yılında Ohio, Cincinnati'deki Yahudi Okulu'nda göreve başladı. 1943'te Serahsî üzerine yayınladığı kitabın (*Ahmad b. at-Tayyib as-Sarahsî*, New Haven-Connecticut 1943) ardından askerlik görevini Washington'daki Stratejik Hizmetler Dairesi'nde yaptı.

II. Dünya Savaşı'nın ardından tekrar akademik hayata dönen Rosenthal, Amerikan üniversitelerinde İslâm araştırmalarının yaygınlaşmasında öncü oldu. 1948 yılında Pennsylvania Üniversitesi'ne intisap etti. 1956 yılında Yale Üniversitesi'nde 'Louis M. Rabinovitz Sâmi diller profesörü' olarak görev yapmaya başlayan Rosenthal, aynı üniversitede 1967'de 'Sterling' adına kurulan kürsüdeki görevine 1985 yılında emekli oluncaya dek devam etti. Rosenthal, Yale Üniversitesi Yakın Doğu Çalışmaları Bölümü'nün dünya çapında saygınlık kazanmasında da önemli rol oynadı.

Neşir, telif ve tercüme olmak üzere 25 civarında kitabın yanısıra, 100'den fazla makalesi bulunan Rosenthal 50'den fazlası *Encyclopaedia of Islam*'da

(New Edition, I-XI, Leiden 1954-2002) olmak üzere birçok ansiklopedi maddesi yazmıştır.¹ Türkçe'ye *Erken İslâm'da Mizah* (trc. Ahmet Arslan, İstanbul 1997) adıyla çevrilen *Humor in Early Islam* (Leiden 1958) gibi Orta Çağ İslâm kültür tarihinin önemli ve incelenmemiş konularını ele alan monografilerinin yanı sıra, ona asıl şöhretini kazandıran ve pek çok dile çevrilen *A History of Muslim Historiography* (Leiden 1952, 1968) adlı eseri İslâm tarihçiliğİ üzerine yapılan ilk çalışmalardan ve yazılmasının üzerinden elli yıldan fazla süre geçmesine rağmen hâlen geçerliliğini korumaktadır. İbn Haldun'un tarih felsefesi ve sosyoloji açısından büyük önem taşıyan *Mukaddime*'sini, İslâm dünyasında henüz doğru düzgün bir baskısının dahi bulunmadığı bir dönemde, özellikle Türkiye kütüphanelerindeki elyazmalarından istifade ederek notlarla üç cilt olarak İngilizceye tercüme eden Rosenthal'in bu çevirisi (İbn Khaldûn, *The Muqaddimah: An Introduction to History*, London 1958) *Mukaddime*'nin en iyi çevirisi olarak hâlâ kabul görmekte ve kullanılmaktadır. Ağırlıklı olarak İslâm medeniyeti üzerine çalışan Rosenthal, Türkçe'ye *İslâm'da Özgürlük Kavramı* (trc. Vecdi Akyüz, İstanbul 2000) adıyla çevrilen *The Muslim Concept of Freedom Prior to the Nineteenth Century* (Leiden, 1960); Grek düşüncesinin İslâm kültürüne etkilerini incelediğİ *Das Fortleben der Antike im Islam* (Zürich 1965; *The Classical Heritage in Islam*, trc. Emile ve Jenny Marmorsstein, London 1975) adlı çalışmalarıyla İslâm medeniyetinin Batı'da tanınmasına katkıda bulunmuştur. Onun İslâm'da bilim ve bilim tarihiyle ilgili *The Technique and Approach of Muslim Scholarship* (Roma 1947; *Menâhicü'l-ülemâi'l-müslimîn fi'l-bahsi'l-'ilmî*, trc. Enîs Ferîha, Beyrut 1983) ile *Knowledge Triumphant: the Concept of Knowledge in Medieval Islam* (Leiden 1970) adlı eserleri bu alanda Batı'daki ilk çalışmalardan. Yayına hazırladığı kitaplar arasında Sehâvî'nin *el-İ'lân bi't-tevbîh li-men zemme't-târih* (Beyrut, ts.) adlı meşhur eseri de yer almaktadır.

Rosenthal'in en önemli özelliklerinden birisi Orta Çağ İslâm medeniyetinin daha önce üzerinde hiç durulmamış yönleri ile sosyal ve kültür tarihi alanlarında çalışmalar yapmış olmasıdır. Bunlar *Herb: Hashish versus Medieval Muslim Society* (Leiden 1971), *Gambling in Islam* (Leiden 1975) ve "*Sweeter Than Hope*": *Complaint and Hope in Medieval Islam* (Leiden 1983) adlı ilginç eserlerdir. Rosenthal'in Orta Çağ İslâm kültür ve medeniyeti ile ilgili makalelerinin bir kısmı *Four Essays on Art and Literature in Islam* (Leiden, 1971) ile Variorum Collected Studies (London) serisinde *Social History: Collection*

¹ Rosenthal'in çalışmalarının geniş bir listesi için bk. "Verzeichnis der Schriften von Franz Rosenthal," *Oriens*, XXXVI (2001), s. xiii-xxxiv.

of Essays (1990), *Science and Medicine in Islam* (1991) ve *Greek Philosophy in the Arab World: Collection of Essays* (1990) adıyla yayımlanmıştır. Rosenthal New York Devlet Üniversitesi (SUNY) Yayınevi'nin "Yakın Doğu Çalışmaları" serisinde İngilizce'ye tercüme ettirdiği *Taberî Tarihi*'nin iki cildinin (I. ve XXXVIII. ciltler) çevirisini yapmıştır. İslâm tarihi yanında Arâmî dilleriyle ilgili çalışmalar da yapan Rosenthal'in *A Grammar of Biblical Aramaic (Porta Linguarum Orientalum)* (Wiesbaden 1961) ile *An Aramaic Handbook: Texts and Glossary* (Wiesbaden 1967) adlı eserleri önemlidir. Rosenthal'in kitapları Türkçe ve Arapça'nın yanısıra Farsça ve Rusça'ya da çevrilmiştir.

8 Nisan 2003 tarihinde 88 yaşında vefat eden Rosenthal, Yale Üniversitesi'nde pek çok öğrenci yetiştirmiş ve doktora tezi yönetmiştir. Ayrıca American Philosophical Society, American Academy of Arts and Sciences, Medieval Academy of America, American Academy of Jewish Research, British Academy, American Oriental Society, Deutsche Morgenlandische Gesellschaft ve Accademia Nazionale dei Lincei (Roma) adlı saygın bilim kurumlarının üyesiydi. Giorgio Levi della Vida ve Harvey Prize (Hayfa Üniversitesi) ödüllerine de sahip bulunan Rosenthal'a Columbia, Tübingen, Tel Aviv ve Kudüs İbrânî üniversiteleri tarafından fahrî doktora unvanı verilmişti.

Cengiz Tomar